

בענין נתינה לצדקה בצואה אם יש בזה משום אעבורי אחסנתא

ודברים טובים שזה סובר שאסור וכדכתבתי לעיל שלכן הוקשה לו והוצרך לטעמו.

ואולי היכא שכוונת המוריש המצוה הוא להעביר נחלה כהא דעובדא דיוסף בן יועזר שאקדיש העיליתא דדינרי דהיה לו משום שבנו לא היה נוהג כשורה בב"ב דף קל"ג ע"ב אסור אף שנתן להקדש דכיון שיש איסור להעביר נחלה ורק מחמת שמצות צדקה עדיפא הוא דוקא כשעושה לכוונת מצות צדקה אבל כשעושה אדרבה לכוונת העברת הנחלה דהוא לכוונת האיסור לא הותר לו אף שנתן להקדש. וכן הוא אולי גם בנותן לצדקה אף שצדקה מסתבר שעדיפא מהקדש דהא אין שום חוב על האדם להקדיש איהו דבר אף שנקרא מקדיש ומעריך מצוה גמורה בביצה דף ל"ו ע"ב ברש"י, וצדקה הא הוא חוב על האדם ליתן צדקה, מ"מ מכיון שכוונתו הוא לא להמצוה אלא להאיסור דהעברת נחלה יש טעם גדול שאסור אבל היכא דהכוונה הוא למצות הצדקה פשוט שמותר כשמניח להיורשים דבר חשוב כד' זווי דבתש"פ.

והנה לטעם החת"ס שכיון שזכות מצות הצדקה תצילחו מעברת הקב"ה למי שאין לו בן הוי הוא קודם לעצמו מיורשו, הרי גם כשיש לו בנים יש לו לחוש לעונשי שמים אחר מיתתו על איהו חטאים כי הרי אין גדול מרבן יוחנן בן זכאי מימיו עד ימות המשיח וגם הוא היה ירא מעונשי שמים דגיהנם כדאיתא בברכות דף כ"ח ע"ב ונמצא שכל אדם צריך לזכות הצדקה להצילו מגיהנם שהוא קודם לעצמו אף מבניו, ולכן החלוק של החת"ס צע"ג ויש לסמוך לדינא שאף מי שיש לו בנים יכול לחלק נכסיו לצדקה ומצוה קא עביד אך שניח דבר חשוב לבניו ולירשויו כהא דד' זוזים בזמן הגאון ככתבתי לעיל. ואף בלא יראת גיהנם אם רוצה להוסיף זכיות נמי הוא טובה גדולה לעצמו שקדים לבניו ולירשויו לסברא זו דהחת"ס.

ולכן כיון שהשאייר לכל בן אלף דאלאר הוא ודאי דבר חשוב אף בזמנו יותר מד' זוזים שבזמן הגאון היה רשאי ליתן השאר אף שהוא סך היותר גדול אף אם היו בנין מעלי, ורוח חכמים נוחה מזה.

ג. הדין בעבורי אחסנתא מבניים מומרים לחלל שבת.

והנה בבנין דלא מעלי פשוט שהוא רק בברא בישא בעלמא דאינו זהיר כל כך במצות אבל הוא מאמין בה' ובתורתו ומחנך את בניו ללכת בתורת ה' ולשמר מצותיו שבזה יש ודאי ספק דיפקו מיניה זרעא מעליא, ואף אם הוא חוטא היותר גדול בין אדם לחברו כמסור נמי כיון דהוא נוהג בדברים שבין אדם למקום מחנך את בניו לתורה ומצות לכן יש ספק לזרעא מעליא כדאיתא בסוף ב"ק קי"ט ע"א, אבל המומרים לחלל שבתות בפרהסיא ועוברים על איסורי התורה ואין מחנכים את בניהם לתורה ומצות אין להסתפק בזרעא מעליא ואף שאירע לפעמים שגם ממומרים לשבת ולכל התורה נפיק בן שומר תורה ודאי הוא רק מיעוט שלא מצוי ואין לחוש לזה שלכן ודאי רשאי לא רק ליתן לצדקה אלא אף ליתן לאחרים רשאי ורוח חכמים נוחה מזה וגם זכור לטוב שבזה לא יפלו על רש"י. וגם יותר מזה אף במסור שיש ספק דליפקו מיניה זרעא מעליא שמטעם זה אסור לאבד ממונו ביד מסתבר שהוא רק שלא לאבד מה שיש לו כבר אבל רשאי להעביר נחלה ממנו, דהא גדולה מזה איתא בש"ד סימן שפ"ח ס"ק ס"ב כתב מהטור בשם בעל העיטור דע"י גרמא או גרמי מותר לאבדו וכן הוא בישי"ש פ"ב דב"ק סימן נ' וכ"ש העברת נחלה דאינו מזיק כלל ממה שהיה לו אלא שמונע שלא יתוסף לו שרשאי, ולהי"א שהביא הרמ"א שמותר ליטול ממונו לעצמו ורק לאבד אסור כ"ש שליכא איסור להאב ליתן לאחרים וכ"ש לצדקה, וכ"ש במומר לשבתות ולאיסורי התורה שאין לחוש לזרעא מעליא לפי רובא דרובא שמותר. ועיין בחת"ס חו"מ סימן קנ"ג שג"כ מפרש ברא בישא שאינו מומר אלא בישא בעלמא שהוא שאינו זהיר כל כך במצות או שאינו נוהג כבוד באביו כפי הסמ"ע, משמע דמומר מותר להעביר נחלה ממנו, ומש"כ שם במסור שאמרינן דאסור לאבד ממונו משום חשש זרעא מעליא כ"ש ברא בישא, הוא רק לענין חשש זרעא מעליא אבל לענין העברת נחלה פשוט שמותר להעביר נחלה ממסור כדלעיל אף שלשונו משמע דאסור ולא דק בלשונו וצע"ק. אבל בן מומר לחלל שבתות ואיסורי התורה שאינו מחנך את בניו לכו"ע מותר להעביר נחלה ממנו. ונמצא שיפה עשה האב בצואתו מטעמים הברורים שכתבתי.

נשאלתי בדבר אחד שיש לו שלשה בנים שנים מהן אינם שומרי תורה והם גם מחללי שבת בפרהסיא ואין מחנכין את בניהם ובנותיהם לתורה ולמצות ובת של אחד ניסת לנכרי וקול יצא שגם נשתמדה וקבלה דתם וחלק קודם מותו רוב נכסיו לצדקה ומינה את הבן השומר תורה שיהיה המשגיח על קיום הצואה וחלק לכל אחד מבניו אלף דאלאר וגם להנכדים חלק איזה סך בתנאי כשישאו וינשאו ליהודים וגם כל הבנים הם עשירים בעצמן בעושר גדול שאין צורך להם למעות הירושה אם שפיר עבד.

א. אם מותר לעבורי אחסנתא כשמשאייר לבניו דבר מועט.

והנה אף שלדינא איפסק כשמואל דאמר לר' יהודה שיננא לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא בב"ב דף קל"ג ע"ב ואיפסק בן ברמב"ם פ"ו מנחלות ה"א ובש"ע חו"מ סימן רפ"ב, אבל איתא בקצוה"ח סק"ב מהתשב"ץ דבטופסי שטרות ראשונים יש שיעור ד' זווי וכתב גאון דמשום כדי שתהא רוח חכמים נוחה הימנו, ועיין בחת"ס חו"מ סימן קנ"א שהביא מתשב"ץ ח"ג סס"ז קמ"ז שמה שהניח להיורש רביע זהוב אינו כלום לעשות שיהיה רוח חכמים נוחה הימנו אבל ד' זווי הוא שיעור שכתב הגאון שעושה שיהיה רוח חכמים נוחה. ואף שהקשה עליו מכתובות דף נ"ג ע"א דמשמע דאפילו מקצת נכסיו אין להפקיע מבניו מ"מ מסיק דדעת הגאונים רחבה מדעתנו, ורק בשיטת בעה"ע באות מ' מתנת שכיב מרע (נ"ט ע"ב) כתב שסובר שאיכא שני דינים האיסור דותהי ענוותם על עצמותם דארי"א בר ממל בירושלמי שהביא הרי"ף ב"מ שם דף ס"א ע"א מדפי הרי"ף) שהוא איסור חמור הוא דוקא בבניו ולא השאייר להם כלום אבל האיסור הקטן דאין רוח חכמים נוחה הימנו הוא אף במקצת ואף בשאר יורשים, אבל עכ"פ שיטת התשב"ץ בשם הגאון שבהשאייר להם ד' זווי שהיה דבר חשוב בזמנם כבר גם רוח חכמים נוחה הימנו והתשב"ץ סובר כן גם בדעת בעה"ע לכן העושה כהתשב"ץ בשם גאון וכן הסכים הקצה"ח לדינא אין לומר עליו דלאו שפיר עבד.

ועיין בפ"ת סק"א שמתרץ הקושיא מכתובות דרק ליתן לבתו ולאחרים שאינו ענין מצוה יש קפידא אפילו כשהשאייר להם אבל במקדיש ונותן לצדקה ליכא הקפידא דרוח חכמים בהשאייר להם והביא ממר עוקבא שבזבז פלגא דממוניה לצדקה ומשמע שסובר דה"ה יותר מפלגא אם אך השאייר דבר חשוב גם לבניו דהא קאי על הא דהתשב"ץ עיי"ש, והוא תירוץ נכון.

ב. אם יש לחוש לעבורי אחסנתא כשנותן לצדקה, והדין במכויין לעבורי.

ולע"ד פשוט שבנותן לצדקה ודאי לא שייך לאסור דכי עדיפי בניו מהוא עצמו שבעצם הא רשאי מן הדין ליתן אף רוב מעותיו לצדקה אלא שישיר לעצמו מקצת שילתן כל מעותיו אסור מילפוטא מחרמים כדאיתא בערכין דף כ"ח ע"א עיי"ש, ורק מתקנת אושא היא שאל יבזבו יותר מחומש כדא"ר אילעא בכתובות דף נ' ע"א ותקנה זו הא הוא רק מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאח"מ = לאחר מותו = לית לן בה כדמתרץ בגמ' כתובות דף ס"ז ע"ב וא"כ לא שייך כלל לאסור מליתן לצדקה אף ברוב מעותיו אם משאייר מקצת, וכמפורש ברמ"א יו"ד סימן רמ"ט סעי' א' שכתב אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה ואפשר שכוונתו גם כולו, אך אולי אף שסתם אין כוונתו להתיר גם כולו דכיון דילפינן מחרמים שפשוט שאף בשעת מיתתו אינו רשאי להחרים כל נכסיו, ומה שסתם הוא משום שלא מצוי שיתן כולו לצדקה, ולכן דייק וכתב יכול ליתן צדקה כל מה שירצה ולא כתב כל מה שיש לו משום דכולו אסור. והוא טעם מה שנוהגין מי שאין להם בנים לעשות קרן קיימת ודברים טובים מנכסיהם שהוקשה להחת"ס והוצרך לומר מטעם דכיון דאין לו בן שא"ר יוחנן משום רשב"י בב"ב דף קט"ז ע"א כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה וצריך להציל עצמו מגיהנם ובצדקה הוא הצלה והוא קודם לעצמו מיורשו עיי"ש, דאין צורך לזה דאף ביש לו בנים ומעלי נמי רשאי להניח לצדקה אם מניח להם דבר חשוב. ולכאורה קשה זה על החת"ס מה הוקשה לו כלל, ואולי מחמת שמי שאין לו בנים נוהגין לעשות מכל הנכסים קרן קיימת